

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafroz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Raupov Xolmamat Rashidovich, Xaitova Olmaxon Saidovna

O'ZBEKISTONDA KON-METALLURGIYA SOHASI TARAQQIYOTIDA BERUNIY

ILMIY METODOLOGIYASINING O'RNI 13-19

Muminov Ulmas Ravshanqulovich

QADIMGI TURKIYLARDA DAVLATCHILIK AN'ANALARI 20-30

Azamatova Gulmira Bayirbekovna

MEHNAT MIGRATSIYASINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARI:

XALQARO STANDARTLAR VA MILLIY QONUNCHILIK 31-37

Absalom Ziyadullayevich Xujanazarov

YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA SURXONDARYO VILOYATIDA

SOG'LIQNI SAQLASH SOHASIDAGI O'ZGARISHLAR 38-43

Allamuratov Shuxrat Ashurovich

BUXORO AMIRLIGINING ICHKI SAVDO-TRANZIT ALOQALARIDA

AMUDARYO SUV YO'LINING O'RNI 44-49

Sabirov Mansurbek

AMUDARYO SOHILI BO'YLAB XALQARO KARVON YO'LIDA RIVOJLANGAN

O'RTA ASR VA SHAHARLARI SAHIFASI 50-53

Matnazarova Mohira Uktamovna

KO'CHMANCHI CHORVADORLAR CHORVACHILIK XO'JALIGINING

SHAKLLANISH OMILLARI 54-59

Shukurillayev Yunus Asrorovich

BUXORO AMIRLIGIDA HARBIY UNVON VA MANSABLARGA TAYINLANISHIGA

OID HUIJATLAR TAHLILI (QO'SHBEGI DEVONXONASI ARXIVI HUIJATLARI ASOSIDA)..... 60-67

Esanova Nilufar

O'ZBEKISTONDA XALQARO MUNOSABATLARNING USTUVOR YO'NALISHLARI

VA ULARNING SANOAT RIVOJLANISHIDAGI BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI 68-73

Jumayev Abdumo'min Fayziyevich

IBN SINONING ASH-SHIFO ASARINING ISLOM VA YEVIROPA FALSAFASIGA TA'SIRI 74-82

Pardaxol Normamatova Ochildiyevna

MUSTAQILLIK YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATINING

SOG'LIQNI SAQLASH SOHASIDAGI XALQARO HAMKORLIGI 83-87

Elboyeva Shaxnoza

O'ZBEK OLIMALARINING XALQARO ILM-FAN, MADANIYAT RIVOJIGA

HAMDA FAN VA TEXNIKA TARAQQIYOTIGA QO'SHGAN HISSALARI 88-94

Джаббаровова Юлдуз Джуманиязовна

РОЛЬ ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ

ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ В МЕДИЦИНСКИХ ВУЗАХ УЗБЕКИСТАНА 95-100

Tuyev Fazliddin Erkinovich

2009–2011-YILLARDA BUXORO, SAMARQAND, NAVOIY SANOATIDA

O'SISH VA XALQARO HAMKORLIK DINAMIKASI 101-104

<i>Жураева Камола Сайфиддиновна</i> КАСПИЙСКИЙ РЕГИОН ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ УЗБЕКИСТАНА	105-109
<i>Abdujabborov Kamoliddin</i> QADIMGI BAQTRIYA VA AVESTO JAMIYATI DAVRI QISQACHA TAHLILI	110-115
<i>Mamanov Abdurahim Abduhakimovich</i> TEMURIYLAR VA ULARDAN KEYINGI SULOLALAR DAVRIDA DINIY HOKIMIYATNING KUCHAYISHI (SABABLAR VA NATIJALAR)	116-122
<i>Xolmatov Shukurillo Ziyoviddin o'g'li</i> INGLIZ TILLI TADQIQOTLARDA ILK O'RTA ASRLAR MARKAZIY OSIYO TARIXINING O'RGANISH BOSQICHLARI	123-128
<i>Djurayev Baxtiyor Rajaboyevich</i> O'ZBEKISTON IJTIMOIIY-IQTISODIY HAYOTIDA AYOLLARNING O'RNI VA GENDER TENGLIGI MASALALARI (TARIXIY-IJTIMOIIY TAHLIL 1991-2025-YY)	129-136
<i>Matyagbov Toyirjon Sultanbayevich</i> JANUBIY OROLBO'YI HUDUDIDA NEOLIT DAVRI KULOLCHILIGIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	137-140

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Султанова Дина Файзрахмановна</i> ОБЩЕНАУЧНАЯ МЕТОДОЛОГИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО ИНСТИТУЦИОНАЛИЗМА В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ ОТРАСЛИ КОНЕВОДСТВА НА ТЕРРИТОРИИ СОВРЕМЕННОГО УЗБЕКИСТАНА	141-153
<i>Shodmonov Abduvohid Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTON TARIXIY YODGORLIKLARINI RAQAMLI TURIZM ORQALI SAQLASH VA RIVOJLANTIRISH	154-157

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Otamuratov Sarvar</i> YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATI: XALQARO TAJRIBA ASOSIDA YANGI TASHABBUSLAR VA QONUNGA TAKLIF ETILAYOTGAN MUHIM QO'SHIMCHALAR	158-164
<i>Tashanov Abduxoliq</i> BUZG'UNCHI G'OYA VA BUZG'UNCHI FAOLIYATNING SHAKLLANISHIDA SALBIY TARBIYA VA ATROF-MUHIT TA'SIRI	165-171
<i>Raxmatova Xolidaxon Xolikovna</i> XOJA AHROR VALIY MUROSAGA OID QARASHLARINING FALSAFIY MOHIYATI	172-178
<i>O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna</i> ABDULXAMID SULAYMON O'G'LI CHO'LPONNING BADIY-ESTETIK MEROSI	179-183
<i>Yazdonov Ulug'bek Tashmurotovich</i> TA'LIM VA TARBIYA – JAMIYATNI MA'NAVIY-MADANIY DEFORMATSIYALASHUVDAN SAQLOVCHI OMILDIR	184-189
<i>Абдуллаева Махбуба Нуруллаевна, Жалалова Гулбахор Одилжоновна</i> КОГНИТИВНЫЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ НАУКИ В IX – XII ВЕКАХ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	190-197

<i>Rasulov Hakim Mamanovich</i> DAVLAT VA JAMIYAT O'ZARO ALOQADORLIGINING SIYOSIY-INSTITSIONAL TAHLILI	198-201
<i>Azamova Sitora Ayonovna</i> O'ZBEKISTON ZAMINIDA EKOLOGIK MADANIYATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	202-206
<i>Xolmirzaev Xurshid Nakibillaevich</i> FUTUROLOGIK TAFAKKURDA SUN'IY INTELEKTNING NAMOYON BO'LISHI	207-212
<i>Namazova Yulduz Muzaffarovna</i> RAQAMLI SIVILIZATSIYA SHAROITIDA MILLIY TA'LIMNING STRUKTURAVIY-FUNKSIONAL JIHATLARI	213-217
<i>Abdurazoqov Gulmurod Musurmonqulovich</i> MAFKURAVIY OMILLARNING YOSHLAR KAMOLOTIGA TA'SIRI NAMOYON BO'LISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	218-224
<i>Tojibayev Baxromjon Turabayevich</i> "PREKARIAT" TUSHUNCHASINING GENEZISI: ETIMOLOGIYA, FALSAFIY-IJTIMOYIY ANGLASH	225-229
<i>Tursunova Laylo Ergashevna</i> TILAB MAHMUDOVNING ADABIY ESTETIK QARASHLARINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI	230-235
<i>Филиппов Ольгерд Александрович</i> ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ТРАДИЦИЯ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВА	236-244
<i>Chorieva Madina Aliyevna</i> INKLYUZIV TAFAKKUR — JAMIYATNING BARQAROR RIVOJLANISHINING FALSAFIY ASOSI	245-249
<i>Zakirova Nigora Xalmaxammatovna</i> AXBOROT MAKONIDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH JARAYONINI RIVOJLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI HAL ETISH IMKONIYATI	250-254
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> AXBOROT IMPERIALIZMI TAHDIDLARI	255-261
<i>Karimov Zafarbek Ataboyevich</i> TA'LIM TIZIMINI SOTSIOLOGIK-FALSAFIY TAHLIL QILISHDA GUMANITAR YONDASHUVLAR	262-267
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLAT HAQIDAGI G'ARBONA QARASHLAR: FALSAFIY-ILMIY TAHLIL	268-272
<i>Shaydullayev Normamat Sherkuziyevich</i> RAQAMLASHGAN JAMIYAT SHAROITIDA INSON QADRI VA ONG EVOLYUTSIYASI	273-278
<i>Tursunova Olmos Fayziyevna</i> YOSHLAR HUQUQIY ONGI VA MADANIYATINI YUKSALTIRISHNING MA'NAVIY TARBIYA JARAYONIDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI	279-284
<i>Turaeva Sanobar Khalimovna</i> EASTERN EDUCATION - THE IMPORTANCE OF UPBRINGING IN THE FORMATION OF HUMAN QUALITIES IN YOUNG PEOPLE	285-287

<i>Jo'rayev Akram Namozovich</i> EKSTREMIZM G'OYALARIGA QARSHI KURASHDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH MEXANIZMLARINING PSIXOLOGIK VA FALSAFIY ASOSLARI	288-291
<i>Taylyakova Feruzahon Sultanovna</i> GLOBALLASHUV - MA'NAVIYATNI ANGLASH OMILI	292-296
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MAHALLA VA OILADA YOSHLAR AXLOQINI ME'YORLASHTIRISHNING IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI	297-302
<i>Sherboboyev Muxriddin, Javlonbek Hafizullayev</i> KARL POPPERNING BILISH FALSAFASIGA OID QARASHLARI	303-307
<i>Nasriddinov Faxriddin Xalmamatovich</i> AXBOROT VA AXBOROT TIZIMLARINING FALSAFIY TAHLILI	308-314
<i>Ochilov Husan</i> MILLIY AN'ANA VA MODERNIZATSIYA UYG'UNLIGINING FALSAFIY TAHLILI	315-321
<i>Madaminov Nasimjon</i> MILLIY MUSIQIY MEROS ASOSIDA YOSHLARNING ESTETIK DIDI VA TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	322-326
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdammovna</i> MEHNAT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH SOHADAGI XORIJIY TAJRIBALAR	327-331
10.00.00 - FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Narmuratov Zayniddin Radjabovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI SCIENCE/ILM KONSEPTLI FRAZELOGIK BIRLIK LARNING LINGOMADANIY XUSUSIYATLARI	332-337
<i>Payzibayeva Madinaxon Sobirjon qizi</i> INGLIZ XALQ ERTAKLARI OBRAZLARINING BADIY XUSUSIYATLARI VA ULARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	338-342
<i>Axmedov Anvar Botirovich</i> NEMIS TILI TIZIMIDA O'ZLASHMA NEOLOGIZMLARNING ROD KATEGORIYASIGA EGA BO'LIH MASALASI	343-347
<i>Djabbarova Shoir Baltayevna</i> ETNOGRAFIK REALIYALARNING LINGVISTIK XUSUSIYATI	348-351
<i>Genjemuratov Yaqipbek Baxriyatovich</i> FELETONNING JANR SIFATIDA ANIQLASH MUAMMOLARI	352-355
<i>Tadjiyeva Mastura Fayzullayevna</i> INGLIZ MAQOLLARIDA "LOVE" KONSEPTINING VOQELANISHI	356-360
<i>Qurbonova Gulnoza Abduholiq qizi</i> GIDRONIMLARNING STRUKTUR-SEMANIK TAHLILINING XUSUSIYATLARI	361-364
<i>Ayimbetova Shyryn Jabbar qizi</i> BOLALAR ADABIYOTINING POETIK-FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI: YOSH PSIXOLOGIYASI, DIDAKTIKA, AKSILOGIYA	365-371
<i>Ruziyeva Nasiba Kenjayevna</i> O'ZBEK TILIDAGI IBORALARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI VA FRANSUZ TILIGA TARJIMASI	372-375

<i>Бабаева Зарина Сайфуллаевна, Фёдорова Арина Максимовна</i> ГЕЙМИФИКАЦИЯ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	376-385
<i>Xushmatatova Aminaxon</i> LINGUOCULTURAL FEATURES OF SPEECH INTENTION IN THE DISCOURSE OF ENGLISH AND UZBEK DRAMATIC WORKS	386-392
<i>Saparniyazova Sarbinaz Baxtiyarovna</i> THE INFLUENCE OF CONTEXTUAL FACTORS ON THE PERCEPTION OF THE PRAGMATICS OF APOLOGY IN ENGLISH AND UZBEK	393-397
<i>Adxamova Shirin Farhodjon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA EMOTSIONAL HOLATNI IFODALOVCHI KOLLOKATSIYALARNING QIYOSIY TADQIQI	398-401
<i>Машарипова Валентина</i> ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ ВЕРБАЛИЗАЦИИ ПАРАЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В ПОРТРЕТНЫХ ОПИСАНИЯХ В АНГЛИЙСКИХ И РУССКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТАХ	402-405
<i>Abduqahhorova Gulnoza Abduvahobovna</i> RUS VA O'ZBEK TILLARIDAGI IQTISODIY ANGLISIZMLARNING SINTAKTIK XUSUSIYATLARI	406-411
<i>Raxmonova Yulduz Xusanovna</i> ADABIY ASARLARDA IJTIMOIIY FOJIAVIYLIKNING ESTETIK TALQINI	412-417
<i>Ayimbetova Damekhan Maksetbay qizi</i> ADABIYOTDA ANIMALISTIK JANR VA RAMZIY OBRAZLAR BO'YICHA OLIV BORILGAN ILMIY TADQIQOTLAR	418-427
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Фазилов Фарход Маратович</i> УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДИПФЕЙКОВ: ОПЫТ УЗБЕКИСТАНА	428-439
<i>Zokirov Sherzod Ilxom o'g'li</i> FUQAROLAR MUHOJIRATLARI BILAN ISHLASH BO'YICHA CHET EL DAVLATLARI TAJIRIBASI: QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL	440-448
<i>Rakhmonov Tolib</i> ISSUES OF DETERMINING THE CIVIL LEGAL STATUS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN UZBEKISTAN	449-454
<i>Sobitxonov Joxongir Zunnurxon o'g'li</i> ISLOM BANKLARI FAOLIYATIDA "FATVO SHOPPING" AMALIYOTI VA UNING OLDINI OLISH BO'YICHA HUQUQIY MEKANIZMLAR	455-462
<i>Mamatmurodov Farrux Farhod o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA SUKUKNI RIVOJLANTIRISH: HUQUQIY ISLOHOTLAR, INFRAUZILMA, MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR	463-472
<i>Юнусов Достонбек Анваржон угли</i> ПОНЯТИЕ И ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ПРАВОВОГО РЕЖИМА ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	473-481

<i>Uteniyazov Keulimjay Kuanishbayevich</i> JINOYAT PROTSSESSIDA AYBLOV FUNKSIYASINI AMALGA OSHIRUVCHI SUBYEKTLARNING HUQUQIY MAQOMIGA OID MUAMMO VA YECHIMLAR	482-489
<i>Xidirov G'anisher Tojimurodovich</i> TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATI USTIDAN SUD NAZORATINING QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI	490-499
<i>Baxronov Ravshan Rashid o'g'li</i> SUN'IY INTELLEKT VA INSON HUQUQLARI: NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLAR	500-504
<i>Усмонов Малик</i> ОТСЛЕЖИВАНИЕ И ЗАМОРАЖИВАНИЕ НЕЗАКОННО ПОЛУЧЕННЫХ АКТИВОВ: СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПОДХОДОВ	505-510
<i>Abdusatarov Jaloliddin Sharafutdin o'g'li</i> RAQAMLI AKTIVLAR BILAN BOG'LIQ NIZOLARNI HAL QILISHNING MUQOBIL USULLARI	511-517
<i>Islomqulova Shohsanam Vahobjon qizi</i> TIBBIYOT XODIMINING KASBIY JAVOBGARLIGINI SUG'URTALASHDA SUG'URTA TOVONI, SUG'URTA PULI VA SUG'URTA MUKOFOTI TUSHUNCHALARINING MOHIYATI	518-524
<i>Ibodullo Xayrullo Jaxongir o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA XORIJIY DAVLATLAR SUDYALARINING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY MAQOMI	525-530
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Xolmatova Ziroatxon Anvarovna</i> BO'LG'USI PEDAGOGLARDA NOSTANDART TESTLARNI TUZISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI	531-534
<i>Mamajonova Gulnoza Karimovna</i> AXLOQIY VA ESTETIK TARBIYA INTEGRATSIYASINING PEDAGOGIK ASOSLARI	535-539
<i>Gulomova Komila Maxamatjanovna</i> TA'LIMDA FAOL O'QITISH METODLARINING SAMARADORLIGI: TAJRIBA VA TAHLIL	540-544
<i>Berdiyeva Nilufar Berdiyev qizi</i> BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI TARBIYACHI –PEDAGOGLARINING IJODIY KOMPETENSIYALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA SHAKLLANTIRISH TAMOIYILLARI	545-549
<i>Фадлиева Амина Ильхамовна</i> ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ПЕДАГОГИКА КАРЛА РОДЖЕРСА И ЕЁ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ	550-556
<i>Rajabov Eldor Erkinovich</i> THE ROLE OF PEER REVIEW TO IMPROVE WRITING EFFECTIVELY AMONG EFL STUDENTS	557-561
<i>Jumagulova Aziza Abduljalil qizi</i> BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK BOSQICHIDAGI DZYUDOKILARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI JISMONIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH USLUBIYATI	562-573

<i>Toshnazarova Mohinur O'sarali qizi</i> "MOTIVATSION YONDASHUV" HAMDA "KREATIV FIKRLASH" TUSHUNCHALARINING MAZMUN VA MOHIYATI	574-578
<i>Maxmudova Nigoraxon Boyqo'zi qizi</i> BO'LAJAK CHET TILI O'QITUVCHILARINI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA PRAGMATIK MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI	579-585
<i>Hamroyeva Robiya Sherali qizi</i> KELAJAK PEDAGOGLARINING TANQIDIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR	586-591
<i>Tug'anboyeva Zamiraxon Shuxratbek qizi</i> TALABA KURASHCHI QIZLARNING KUCH CHIDAMLILIGINI MAXSUS MASHQLAR ORQALI OSHIRISH METODIKASI	592-598
<i>Sadritdinova Dinora A'zamjon qizi</i> WEB ILOVALARNI LOYIHALASHGA OID KOMPETENTLIK VA UNI RIVOJLANTIRISH	599-602
<i>Солохиддинова Фазилатхон Мухиддин кизи</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ УСВОЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ	603-611
<i>Ниязова Регина Рустамовна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ КАДРОВ В ОБЛАСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА	612-615

Received: 2 October 2025
Accepted: 15 October 2025
Published: 25 October 2025

Article / Original Paper

COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF JUDICIAL CONTROL OVER OPERATIONAL-SEARCH ACTIVITIES

Khidirov Ganisher Tojimurodovich,

Independent researcher at the Judicial Academy under the
Supreme Council of Judges of the Republic of Uzbekistan

E-mail: tojimurodovich@gmail.com

Abstract. article is devoted to a comparative legal analysis of judicial control over operational-search activities. It highlights the role of judicial oversight in ensuring the legality and validity of restrictions on individual rights and freedoms, and compares the experiences of different countries. First of all, the European model is examined, which is based on the Convention for the Protection of Human Rights and the decisions of the European Court of Human Rights, emphasizing that state interference in private life is permissible only on legal grounds, with a legitimate aim, and under conditions necessary in a democratic society. In the legislation of Ukraine, Germany, Kazakhstan and the Russian Federation, special investigative actions such as covert surveillance, wiretapping of telephone conversations, and the collection of electronic data are clearly regulated, and the requirement of prior judicial authorization for such measures is emphasized. The analysis of the legislation of CIS countries reveals both similarities and differences in control systems. In the United States, restrictive measures in the field of intelligence are carried out through the FISA Court, while in the United Kingdom special attention is paid to guarantees of the citizens' right to appeal. The conclusion substantiates the necessity of improving Uzbekistan's legislation: introducing clear criteria for sanctioning operational measures, expanding mechanisms for notifying individuals, and strengthening judicial control. The research has theoretical and practical significance for law enforcement practice and lawmaking.

Keywords: operational-search activity, judicial control, human rights, covert surveillance, criminal procedure, international law.

TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATI USTIDAN SUD NAZORATINING QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI

Xidirov G'anisher Tojimurodovich,

O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi
huzuridagi Odil sudlov akademiyasi
mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya. Maqola tezkor-qidiruv faoliyati ustidan sud nazoratining qiyosiy-huquqiy tahliliga bag'ishlangan. Unda shaxs huquq va erkinliklarini cheklashning qonuniyligi va asoslilikini ta'minlashda sud nazoratining o'rni yoritilgan hamda turli mamlakatlar tajribasi qiyoslangan. Avvalo, Yevropa modeli Inson huquqlarini himoya qilish Konvensiyasi va Yevropa sudining qarorlari asosida tahlil qilinib, davlatning shaxsiy hayotga aralashuvi faqat qonuniy asoslarda, legitim maqsadlarda va demokratik jamiyat uchun zarur hollarda amalga oshirilishi shartligi ko'rsatib o'tilgan. Ukraina, Germaniya, Qozog'iston va Rossiya qonunchiligida yashirin kuzatuv, telefon so'zlashuvlarini nazorat qilish, elektron ma'lumotlarni yig'ish kabi maxsus tergov harakatlari tartibga solingani hamda ularda sud ruxsatisiz tadbir o'tkazilmasligi talabi alohida ta'kidlangan. MDH davlatlari qonunchiligi tahlili esa nazorat mexanizmlarining o'xshash va farqli jihatlarini ochib beradi. AQShda razvedka faoliyatiga oid cheklovlar FISA sudi orqali amalga oshirilishi, Buyuk Britaniyada esa fuqarolarning shikoyat huquqi kafolatlari qayd etiladi. Xulosa qismida O'zbekiston qonunchiligini yanada takomillashtirish, tezkor-qidiruv tadbirlarini sanksiyalashda aniq mezonlar belgilash, shaxsni xabardor qilish mexanizmlarini kengaytirish hamda sud

nazoratini kuchaytirish zarurligi asoslab berilgan. Mazkur izlanish huquqni muhofaza qilish amaliyoti va qonun ijodkorligida nazariy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit soʻzlar: tezkor-qidiruv faoliyati, sud nazorati, inson huquqlari, yashirin kuzatuv, jinoyat protsessi, xalqaro huquq.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI9Y2025N77>

Kirish. Dunyoda shaxsning odil sudlovga boʻlgan huquqini taʼminlash, shaxsning asosiy huquqlari va erkinliklarini cheklashning qonuniyligi va asoslilikini nazorat qilishning barqaror va samarali mexanizmlarini yaratish, shaxs huquqlarini cheklashda mutanosiblik prinsipini taʼminlash tendensiyasi kuzatilmoqda. Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2030-yilgacha erishilishi lozim boʻlgan “Barqaror rivojlanish maqsadlari” (Sustainable Development Goals)dan biri ham aynan qonun ustuvorligini taʼminlash va odil sudlovga erishish darajasini oshirishdan iborat boʻlib, 2024-yilda qonun ustuvorligi indeksida (WJP Rule of Law Index) Oʻzbekiston Respublikasi 83-oʻrinni egallagan boʻlsa, jinoyat ishlari boʻyicha odil sudlov yoʻnalishida 70-oʻrinni, ayblanuvchilarning huquq va erkinliklarining protsessual kafolatlari boʻyicha 93-oʻrinni egallagan [1].

Jahonda sudning inson huquqlarini himoya qilish va taʼminlash funksiyasini amalga oshirish, shaxs konstitutsiyaviy huquqlarini himoya qilish mexanizmini takomillashtirish, buzilgan huquqlarni oʻz vaqtida va samarali tiklash, tezkor-qidiruv faoliyati ustidan nazoratning amaldagi mexanizmlari samaradorligini oshirish, uning predmeti va chegarasini kengaytirish, shuningdek, jinoyatchilikka qarshi kurash va shaxsning konstitutsiyaviy huquqlarini kafolatlash oʻrtasida muvozanatni taʼminlash boʻyicha ilmiy izlanishlar olib borish, qonunchilikni takomillashtirishga jiddiy eʼtibor qaratilmoqda.

Respublikamizda sud himoyasida boʻlish, yaʼni har bir shaxsning oʻz huquqlarini sud orqali himoya qilishini kafolatlash, «Xabeas korpus» institutini qoʻllash sohasini kengaytirish, jinoyatchilikka qarshi kurashda shaxsning huquqlari asossiz cheklanishining oldini olish maqsadida keng koʻlamli tizimli ishlar amalga oshirilmoqda.

Asosiy qism. Kontinental huquq tizimida tezkor-qidiruv faoliyatining oʻrni uning ustidan sud nazoratining tabiatiga ham bevosita taʼsir oʻtkazganligini koʻrishimiz mumkin. Yaʼni, tezkor-qidiruv faoliyati jinoyat protsessiga unifikatsiya qilinganligi natijasida, uning ustidan nazoratning zarurati va predmeti muammosi mavjud emas.

Sud nazoratining Yevropa modeli Inson huquqlarini himoya qilish Yevropa konvensiyasi va Inson huquqlari boʻyicha Yevropa sudining qarorlariga asoslanib, unga muvofiq davlatning shaxsiy hayotga har qanday aralashuvi:

qonun bilan belgilangan boʻlishi;

legitim maqsadni koʻzlashi (shu jumladan jinoyatchilikka qarshi kurash, jamoat xavfsizligini taʼminlash);

demokratik jamiyatga zarur boʻlishi talab qilinadi.

Buning uchun, TQTlariga ruxsat berish asoslari aniq boʻlishi, ruxsat berish mustaqil nazorat organi (sud tomonidan amalga oshirilishi), agar tergovga zarar yetkazmasa unga nisbatan TQT oʻtkazilganligi haqida keyinchalik shaxsning xabardor qilinishi talab qilinadi.

Jumladan, Fransiyada tergovga qadar tekshiruv tezkor-qidiruv faoliyati, maʼmuriy faoliyat va jinoyat protsessining elementlaridan iborat boʻlib umuman politsiyaning faoliyati sifatida qaraladi. Jinoyat ishini qoʻzgʻatish politsiya faoliyatini protsessual faoliyatdan ajratuvchi chegara sifatida qaraladi.

Ukrainada jinoyat ishi doirasida o'tkaziladigan tezkor-qidiruv tadbirlari, nooshkora tergov (qidiruv) harakatlari sifatida JPKning 21-bobi bilan tartibga solingan.

Ukraina JPKning 247-moddasiga muvofiq, nooshkora tergov (qidiruv) harakatlariga ruxsat berish haqida iltimosnoma apellyatsiya instansiyasining tergov sudyasi tomonidan ko'rib chiqiladi.

Ahamiyatli jihati, JPKning 248-moddasiga muvofiq, iltimosnomada boshqa ma'lumotlar bilan birga, jinoyat va uni sodir etgan shaxs haqida ma'lumotlarni boshqa usul bilan olishning imkoni yo'qligi, nooshkora tergov (qidiruv) harakatlari natijasida jinoyat holatlari va uni sodir etgan shaxs haqida jiddiy ahamiyatga ega bo'lgan ma'lumotlarni olish mumkinligi asoslantirilishi lozim.

Umuman tezkor-qidiruv faoliyati ustidan sud nazoratining Ukraina tajribasini ijobiy baholash va quyidagi xususiyatlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

nooshkora tergov (qidiruv) harakatlariga ruxsat berish haqida iltimosnomani qanoatlantirish asoslari aniq belgilangan (jinoyatning og'irlik darajasi, ish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan dalillar olinishi mumkinligi);

tergov sudyasining qarorida amal qilish muddati ko'rsatilishi (2 oydan oshirish mumkin emas);

o'ziga nisbatan nooshkora tergov(qidiruv) harakatlari o'tkazish shaxsni xabardor qilish majburiyati belgilangan [2].

Germaniya Federativ Respublikasi JPK (99, 100 paragraf)iga muvofiq, telegraf pochta jo'natmalarini nazorat qilish va olib qo'yish sudning ruxsati, kechiktirib bo'lmaydigan hollarda prokuror tomonidan amalga oshiriladi.

Ahamiyatli jihati telefon so'zlashuvleri eshitib turilishi mumkin bo'lgan jinoyatlar toifasi belgilangan. Faqatgina sudning qarori, favqulodda hollarda prokurorning ruxsati bilan tezkor xodimlarning turar joyga kirishiga ruxsat beriladi. Yashirin kuzatuvga faqat gumon qilinuvchiga nisbatan, dalillarni olish va uni qayerdaligini aniqlashning boshqa imkoni bo'lmaganda yo'l qo'yiladi [3].

Inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudi «Axlyustin Rossiya Federatsiyasiga qarshi» ishi bo'yicha qarorida [4]:

Inson huquqlari bo'yicha Konvensiyaning 8-moddasida qayd qilingan "domicile" so'zi nafaqat turar joy balki ish joyini ham qamrab olishi;

xizmat xonalari shu jumladan davlat xizmatchisining kabinetidan amalga oshirilgan qo'ng'iroq "shaxsiy hayot" va "korrespondensiya" tushunchasi bilan qamrab olinishi;

arizachiga nisbatan yashirin kuzatuv choralari vakolat doirasidan ehtimoliy chetga chiqishga qarshi zarur kafolatlarga ega bo'lmaganligiga asoslanib, TQF subyektlari xizmat xonalarida maxsus texnik vositalardan foydalanib, elektron kuzatuvni amalga oshirish uchun sudning ruxsati olishi zarurligi haqida xulosaga kelgan.

"Shaxsiy hayot daxlsizligiga oqilona ishonch" doktrinasiga muvofiq, davlatning ichki qonunchiligi fuqarolarga davlat organlari qanday holat va shartlarda so'zlashuvlarni eshitib turishga haqli ekanligi haqida mutanosib tasavvur berish darajasida aniq bo'lishi talab qilinadi.

Sudning pozitsiyasiga muvofiq, yashirin nazorat manfaatdor shaxslar yoki jamiyat tomonidan nazorat qilinmasligi, ijro etuvchi hokimiyati yoki sudga cheklanmagan vakolatlarda ifodalanadigan huquqiy diskresiya huquq ustuvorligiga zid hisoblanadi.

Binobarin qonun, shaxsga o'zboshimchalik bilan aralashuvdan himoyalaniş uchun yetarli darajada aniqlik bilan vakolatli organlarga beriladigan bunday diskresiyaniing hajmini va undan foydalanish usulini belgilab berishi zarur [5].

Быков Rossiya qarshi ishi bo'yicha qarorida tezkor eksperiment davomida sud arizachi va V. o'rtasidagi suhbatni yozib olish uchun foydalanilgan radio-uzatuvchi amalda telefon so'zlashuvlarni eshitib turishga teng hisoblanishi, suhbatni eshitib turish hech qanday shart bilan cheklanmaganligi, uni amalga oshirish chegarasi va usuli belgilanmaganligi, hech qanday kafolatlar ko'zda tutilmaganligidan kelib chiqib, arizani qanoatlantirish haqida xulosaga kelgan.

Iordaniya va boshqalar Moldovaga qarshi ishi bo'yicha qarorida sud arizachilarning 2005-2007-yillarda Moldova sudlari tomonidan tergov organining xabarlarini nazorat qilish haqida iltimosnomalarining 98% qanoatlantirilganligi, ya'ni sudyalarning aksariyat iltimosnomalarning aksariyatini qanoatlantirganligi, so'zlashuvlarni nooshkora eshitib turish haqida sudning ajrimlari asoslantirilmaganligi va tizim suiste'molliklarga yo'l qo'yilishini Inson huquqlari bo'yicha Konvensiyaning 8-moddasi buzilishi sifatida e'tirof etgan [6].

Vyetnam Respublikasida tezkor-qidiruv tadbirlari qisman JPKga integratsiya qilingan bo'lib, 2015-yildagi JPK 223 – 228-moddalarida:

nooshkora video va audioyozuvni amalga oshirish;

telefon aloqasini nooshkora nazorat qilish;

elektron ma'lumotlarni nooshkora to'plash maxsus tergov harakatlari sifatida belgilangan. Vyetnam Respublikasida maxsus tergov harakatlari faqatgina milliy xavfsizlikka tajovuz qiluvchi, giyohvand moddalar noqonuniy aylanishi bilan bog'liq, korrupsiyaviy jinoyatlar, terrorizm, pul yuvish bilan bog'liq, shuningdek uyushgan guruhlar tomonidan sodir etilgan va o'ta og'ir jinoyatlar yuzasidan o'tkazilishi mumkin.

MDH davlatlarida tezkor-qidiruv faoliyatiga oid qonunchilik tahlili, deyarli barcha davlatlarda TQF ustidan sud nazoratini o'rnatish va TQFni jinoyat protsessiga integratsiya qilish asosiy muammolardan bo'lganligini ko'rsatadi.

MDH davlatlaridan Rossiya Federatsiyasi, Qozog'iston, Tojikiston, Qirg'iziston, Ukraina, Moldova, Ozarbayjon, Armanistonda tezkor-qidiruv faoliyati ustidan sud nazoratining barcha shakllari, garchi turli shakllarda bo'lsada to'liq amal qilishini ko'rishimiz mumkin.

Jumladan, Rossiya Federatsiyasining "Tezkor-qidiruv faoliyati" to'g'risida Qonuni 5-moddasi [7], Armaniston Respublikasining "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida" qonuni 34-moddasi [8], Ozarbayjon Respublikasi "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida" qonuni 10-moddasida belgilangan [9].

Ozarbayjon Respublikasida tezkor-qidiruv faoliyati ustidan sud nazoratining ijobiy xususiyati shundan iboratki, "Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida" qonuni 19¹-moddasida sud nazorati Jinoyat-protsessual kodeksda belgilangan tartibda amalga oshirilishi to'g'ridan-to'g'ri belgilangan.

Jumladan, telefon so'zlashuvlarni eshitib turish, pochta telegraf va boshqa jo'natmalarni tekshirish; aloqaning texnik kanallari va boshqa texnik vositalardan axborot olish, uy-joy va boshqa binolarga kirish va ko'zdan kechirish, binolar shu jumladan turar joylarni ko'zdan kechirish, shaxslarni kuzatish sudning ruxsati bilan amalga oshiriladi [10].

Rossiya Federatsiyasining "Tezkor-qidiruv faoliyati" to'g'risida Qonuni 5-moddasida jinoyat sodir etganlikda aybliligi qonunda belgilangan tartibda isbotlanmagan, ya'ni

harakatlarida jinoyat tarkibi mavjud emasligi sababli unga nisbatan jinoyat ishi qo'zg'atish rad qilingan yoki tugatilgan va unga nisbatan tezkor-qidiruv tadbirlari o'kazilganligi haqida faktlarga ega shaxs, uning huquqlari buzilgan deb hisoblasa, unga doir olingan ma'lumotlarni tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organdan, konspiratsiya talablari yo'l qo'yadigan va davlat sirini oshkor qilish ehtimolini istisno qiladigan darajada talab qilib olishga haqli ekanligi belgilangan. Agar, so'ralgan ma'lumotlarni taqdim qilish rad qilinsa yoki mazkur shaxs ma'lumotlar to'liq hajmda olinmagan deb hisoblasa, shaxs ushbu masalani sud tartibida shikoyat qilishga haqli.

Ishni sudda ko'rish jarayonida, mazkur shaxsga ma'lumotlarni berishni, shu jumladan to'liq hajmda berishni rad qilishning asosililigini isbotlash majburiyati tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi tegishli organga yuklatiladi. Mazkur organ arizachiga taqdim qilish rad qilingan ma'lumotlarni sudyaning talabiga ko'ra, taqdim qilishga majbur.

Tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organning, zarur ma'lumotlarni arizachiga taqdim qilishni rad qilish haqida qarori asossiz deb topilgan holda, sudya mazkur organga arizachiga ma'lumotlarni taqdim qilish majburiyatini yuklatish mumkin [11].

RF sudlari tomonidan 2024-yil davomida tezkor-qidiruv tadbirlari o'tkazish haqida 537 364 ta iltimosnoma ko'rib chiqilib, 537 080 tasi qanoatlantirilgan, ya'ni faqatgina 272 ta holatda rad qilingan [12].

Yuqoridagi holat, RFda tezkor-qidiruv faoliyati ustidan sud nazorati samaradorligi bilan bog'liq savollarni yuzaga chiqaradi, shu bilan birga, tezkor-qidiruv faoliyatini tartibga soluvchi qonun hujjatlari ustidan konstitutsiyaviy nazoratning alohida o'rni mavjudligini qayd qilish zarur.

RF Konstitutsiyaviy sudining bir qator qarorlari, shu jumladan tezkor qidiruv jarayonida sud himoyasi bo'lish huquqi [13], tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlarning qarorlari ustidan shikoyatlarning sudlovga taalluqliligi [14], tezkor-qidiruv tadbirlari jarayonida shaxsiy daxlsizlik huquqining buzilishi [15], tezkor-qidiruv tadbiri davomida advokat yordamidan foydalanish huquqi [16] kabi muhim masalalar yuzasidan qonunni qo'llash amaliyotiga jiddiy ta'sir o'tkazgan.

RF qonunchiligini o'rganish, TQF ustidan sud nazoratini huquqiy tartibga solishda ba'zi bo'shliqlar mavjudligi, jumladan:

TQF ustidan sud nazoratini amalga oshirishning protsessual tartibi aniq belgilanmaganligi;

TQFlarga ruxsat berish haqida sud ajrimlari ustidan shikoyat qilish umuman ko'zda tutilmaganligini ko'rsatadi.

Qozog'iston Respublikasida jinoyat ishi doirasida o'tkaziladigan tezkor-qidiruv tadbirlari nooshkora tergov harakatlari sifatida JPK bilan tartibga solingan.

Jumladan, JPKning 232-moddasiga muvofiq, nooshkora tergov harakatlari jinoyat ishi bo'yicha isbotlanishi lozim bo'lgan holatlarni aniqlash uchun faktlar haqida ma'lumotlarni manfaatlariga daxl qilinadigan shaxslarni xabardor qilmasdan olish zarur bo'lganda o'tkaziladi.

Nooshkora tergov harakatlari pochta va boshqa jo'natmalarni nazorat qilishni istisno qilganda, ishni sudga qadar yurituvchi organning topshirig'iga ko'ra, huquqni muhofaza qiluvchi organning vakolatli bo'linmasi yoki maxsus davlat organi tomonidan tezkor-qidiruv faoliyatining shakl va usullaridan foydalanib amalga oshiriladi.

Joy yoki shaxsni audio va (yoki) videonazorat qilish, elektrik (telekommunikasiya) tarmoqlari orqali uzatiladigan axborotni nooshkora nazorat qilish, ushlab qolish va olish, abonentlar va (yoki) abonent qurilmalari o'rtasida bog'lanishlar haqida ma'lumotlarni nooshkora olish, ma'lumotlarni to'plash, kompyuter, server va ma'lumotlarni qayta ishlash, yig'ish va saqlashga mo'ljallangan boshqa uskunalardan axborotni nooshkora tarzda olish, pochta va boshqa jo'natmalarni nooshkora nazorat qilish, joyga nooshkora kirish va (yoki) ko'zdan kechirish tergov sudyasining sanksiyasiga asosan amalga oshiriladi.

Qozog'iston Respublikasi JPKning 232-moddasiga muvofiq, nooshkora tergov harakatlari bir yildan ko'proq muddatga ozodlikdan mahrum qilish jazosi ko'zda tutilgan, shuningdek guruh tomonidan tayyorlanayotgan va sodir etilayotgan jinoyatlar yuzasidan o'tkazilishi mumkin.

E'tiborli jihati, Qozog'iston Respublikasida nooshkora tergov harakatlari aynan kimga nisbatan o'tkazilishi mumkinligi aniq belgilangan bo'lib:

jinoyat haqida ariza va xabarda jinoyatni tayyorlayotgan, sodir etayotgan yoki sodir etgan shaxs sifatida ko'rsatilganga;

gumon qilinuvchiga;

jabrlanuvchiga, uning yozma roziligi bilan;

uchinchi shaxsga agar u ish uchun ahamiyatli bo'lgan ma'lumotni olayotgan yoki berayotganligi haqida ma'lumotlar mavjud bo'lsa;

joylar agar ish uchun ahamiyatga ega bo'lsa.

Qozog'iston Respublikasida nooshkora tergov harakatlari ustidan preventiv va keyingi sud sud nazorati ko'zda tutilgan bo'lib, kechiktirib bo'lmaydigan hollarda o'tkazilgan nooshkora tergov harakatlari 24 soat ichida mazkur tergov harakatini o'tkazishning asosililigini tasdiqlovchi hujjatlar bilan tergov sudyasiga yuboriladi.

Nooshkora tergov harakatiga sanksiya berish chog'ida taqdim qilingan axborotning haqqoniyligiga shubha mavjud bo'lgan taqdirda, tergov sudyasi qarorga sanksiya berib, 24 soat ichida uning qonuniyligini tekshirish uchun prokurorga yuborishi mumkin.

Sanksiya olinishi talab qilinadigan nooshkora tergov harakati 30 sutkadan ortiq o'tkazilishi mumkin emas, muddatni yana 30 sutkagacha uzaytirish tergov sudyasi tomonidan amalga oshiriladi.

Nooshkora tergov harakati natijalaridan, JPK talablari asosida baholanganidan, aniqrog'i nooshkora tergov harakatlari natijalarini tekshirish bayonnomasi tuzilganidan so'ng foydalanish mumkin bo'ladi [17].

Turli shakllarga mansubligiga qaramay, oshkora va nooshkora tergov harakatlari vakolatli davlat organlari tomonidan jinoyat ishlarini sudga qadar tergov qilish bosqichida daliliy axborotni to'plashning asosiy vositasi sifatida o'zlarining qidiruv, bilish, va tasdiqlash yo'nalishini saqlab qoldi. Ushbu holat bizning fikrimizcha, qonun chiqaruvchiga dalillarni to'plashning har ikkala shaklini "tergov harakatlari" umumiy turdosh tushuncha bilan birlashtirish imkonini berdi[18, B.132].

Yuqoridagilardan kelib chiqib, tezkor-qidiruv faoliyati ustidan sud nazorati yuzasidan Qozog'iston tajribasining quyidagi xususiyatlarini alohida ajratish mumkin:

Ayrim tezkor-qidiruv tadbirlari nooshkora tergov harakatlari sifatida JPKning o'zi bilan tartibga solingan;

Aksariyat nooshkora tergov harakatlari ustidan sud nazorati oʻrnatilgan, kechiktirib boʻlmaydigan hollarda oʻtkazilgan nooshkora tergov harakatlarining qonuniyligi tergov sudyasi tomonidan tekshiriladi;

nooshkora tergov harakatlari aynan qanday toifadagi ishlar yuzasidan kimlarga nisbatan oʻtkazilishi mumkinligi aniq belgilangan;

unga nisbatan nooshkora tergov harakati oʻtkazilganligi haqida, mazkur shaxs, ishni sudga qadar yurituvchi organ tomonidan jinoyat ishi boʻyicha yakuniy qaror qabul qilingandan olti oydan kechiktirmasdan xabardor qilinishi lozim;

kompyuter, server va maʼlumotlarni qayta ishlash, yigʻish va saqlashga moʻljallangan boshqa uskunalardan axborotni nooshkora tarzda olish nooshkora tergov harakati sifatida belgilangan;

jinoyatga tayyorgarlik koʻrish yoki sodir etishda aybdorligi qonunda belgilangan tartibda isbotlanmagan shaxs tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organdan unga nisbatan tekshiruv oʻtkazish uchun asos va unga nisbatan maʼlumot xarakteri bilan tanishishga haqli (Tezkor-qidiruv faoliyati toʻgʻrisida qonun 5-moddasi).

Biroq Qozogʻiston Respublikasida nooshkora tergov harakatlari natijalari boshqa tergov harakatlari natijalaridan nisbatan farqlanishini JPKning 120-moddasida gʻayrihuquqiy harakatlar haqida faktik maʼlumotlar qayd qilingan, qonun talablariga muvofiq olingan materiallar hujjatlar hisoblanishi va jinoyat protsessida dalil sifatida foydalanilishi mumkinligi belgilanganligidan koʻrishimiz mumkin.

Qirgʻiziston Respublikasida jinoyat ishi doirasida oʻtkaziladigan tezkor-qidiruv tadbirlari, JPKning 31-bobida “maxsus tergov harakatlari” sifatida tartibga solingan. Qirgʻiziston Respublikasida tezkor-qidiruv faoliyati ustidan sud nazoratining oʻziga xos xususiyatlariga;

maxsus tergov harakatlarining faqat qoʻzgʻatilgan jinoyat ishi doirasida oʻtkazilishi;

maxsus tergov harakatlari ustidan sud nazorati oʻrnatilganligi va tergov sudyasi tomonidan amalga oshirilishi;

maxsus tergov harakatlari uchinchi shaxslarga nisbatan ham oʻtkazilishi mumkinligi;

obyektni oshkor qilinishini oldini olish uchun shaxsga oid maʼlumotlar oʻrniga uning iltimosnomada uning taxallusi koʻrsatilishi mumkinligi;

maxsus tergov harakatlari jinoyat ishi yuzasidan tergov muddati doirasida biroq 2 oydan oshmagan muddatda oʻtkazilishi mumkinligi;

alohida hollarda maxsus tergov harakatlarini oʻtkazish muddati tergovchining iltimosnomasiga binoan bir yilgacha uzaytirilishi mumkinligi;

unga nisbatan maxsus tergov harakati oʻtkazilganligi haqida, mazkur shaxs, tergovchi tomonidan xabardor qilinishi;

maxsus tergov harakatlari bayonnomalari va uning natijasida olingan boshqa dalillarni legallashtirish yaʼni alohida tartibda koʻzdan kechirish va tekshirish talab qilinmasligi, dalil sifatida toʻgʻridan-toʻgʻri foydalanilishi.

Buyuk Britaniya va AQShning TQF sohasidagi qonun hujjatlari mazmuni ulardagi qoidalarining jinoyatchilikka qarshi kurashish yoki razvedka yoki kontrrazvedka maqsadlariga yoʻnaltirilganligidan farqlanadi. Biroq, tezkor-qidiruv faoliyatining subʼyekti va maqsadlaridan qatʼiy nazar «ubi jus ibi remedium» (huquq uni himoya qilish vositasi bor joydadir) prinsipiga

qat'iy amal qilinadi, ya'ni har bir hujjat bilan zarar yetkazilgan deb taxmin qilingan shaxslarning shikoyatlarini ko'rib chiqishning batafsil tartibi ko'zda tutiladi.

AQSHda fuqarolarning konstitutsiyaviy huquqlarini cheklovchi tadbirlar ustidan sud nazorati xorijiy razvedkani kuzatish haqida qonunga asosan amalga oshiriladi (Foreign Intelligence Surveillance Act — FISA). Mazkur tadbirlarga maxsus sudning ruxsati bilan yo'l qo'yiladi (FISA Court).

TQF ustidan sud nazoratining AQSH tajribasi:

TQTga ruxsat berish faqat vakolatli organning iltimosnomasiga asosan amalga oshirilishi;

sud jarayonining yopiqligi;

ma'lumotlarning qonuniyligi ustidan nazorat jinoyat ishi mazmunan ko'rilishida amalga oshirilishi bilan belgilanadi.

Xulosa. Xulosa qilib, «Tezkor-qidiruv faoliyati to'g'risida»gi Qonunda, tezkor eksperiment jinoiy faoliyati haqida ma'lumot mavjud bo'lgan fuqaroga nisbatan va quyidagi shartlar mavjud bo'lganda o'tkazilishini belgilash taklif qilinadi:

shaxsga yoki uning yaqinlariga nisbatan tayyorlanayotgan, sodir etiladigan va sodir etilayotgan uncha og'ir bo'lmagan, og'ir va o'ta og'ir jinoyat sodir etilayotganligi haqida arizaning mavjudligi;

aniq shaxsga nisbatan o'tkazilishi (noma'lum shaxsga nisbatan emas);

tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organda, tayyorlanayotgan, sodir etilayotgan yoki sodir etilgan jinoyat haqida dastlabki ma'lumotlarning tegishli tartibda rasmiylashtirilganligi holatlariga aniq baho berilishi lozim.

Shuningdek, Tezkor-qidiruv faoliyati ustidan sud nazoratining Ukraina tajribasini ijobiy baholash va quyidagi xususiyatlarini ajratib ko'rsatish mumkin:

nooshkora tergov (qidiruv) harakatlariga ruxsat berish haqida iltimosnomani qanoatlantirish asoslari aniq belgilangan (jinoyatning og'irlik darajasi, ish uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan dalillar olinishi mumkinligi);

tergov sudyasining qarorida amal qilish muddati ko'rsatilishi (2 oydan oshirish mumkin emas);

o'ziga nisbatan nooshkora tergov (qidiruv) harakatlari o'tkazishda shaxsni xabardor qilish majburiyati belgilangan.

Inson huquqlari bo'yicha Yevropa sudining pozitsiyasiga muvofiq, yashirin nazorat manfaatdor shaxslar yoki jamiyat tomonidan nazorat qilinmasligi, ijro etuvchi hokimiyati yoki sudning cheklanmagan vakolatlarida ifodalanadigan huquqiy diskresiya huquq ustuvorligiga zid hisoblanadi.

Shu bilan birga, Tezkor-qidiruv faoliyati ustidan sud nazorati yuzasidan Qozog'iston tajribasining quyidagi xususiyatlarini alohida ajratish mumkin:

ayrim tezkor-qidiruv tadbirlari nooshkora tergov harakatlari sifatida JPKning o'zi bilan tartibga solingan;

aksariyat nooshkora tergov harakatlari ustidan sud nazorati o'rnatilgan, kechiktirib bo'lmaydigan hollarda o'tkazilgan nooshkora tergov harakatlarining qonuniyligi tergov sudyasi tomonidan tekshiriladi;

nooshkora tergov harakatlari aynan qanday toifadagi ishlar yuzasidan kimlarga nisbatan o'tkazilishi mumkinligi aniq belgilangan;

unga nisbatan nooshkora tergov harakati o'tkazilganligi haqida, mazkur shaxs, ishni sudga qadar yurituvchi organ tomonidan jinoyat ishi bo'yicha yakuniy qaror qabul qilingandan olti oydan kechiktirmasdan xabardor qilinishi lozim;

kompyuter, server va ma'lumotlarni qayta ishlash, yig'ish va saqlashga mo'ljallangan boshqa uskunalardan axborotni nooshkora tarzda olish nooshkora tergov harakati sifatida belgilangan;

jinoyatga tayyorgarlik ko'rish yoki sodir etishda aybdorligi qonunda belgilangan tartibda isbotlanmagan shaxs tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organdan unga nisbatan tekshiruv o'tkazish uchun asos va unga nisbatan ma'lumot xarakteri bilan tanishishga haqliligini alohida qayd etish lozim.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. WJP Rule of Law Index: Uzbekistan Overall Score, 2024 // URL: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/country/2024/Uzbekistan/Criminal%20Justice/>
2. https://continent-online.com/Document/?doc_id=31197178#pos=2909;-22
3. Ugolovno-processual'nyj kodeks FRG [Electron version] // URL: <http://www.juristlib.ni/book>
4. Postanovlenie ESPCh ot 07.11.2017 "Delo Ahljustin (Akhlyustin) protiv Rossijskoj Federacii" (zhaloba N 21200/05) // URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})
5. Sudning "Meloun Birlashgan qirolikka qarshi", "Leander Shvetsiyaga qarshi", "Yuvig Fransiyaga qarshi", "Veber va Saraviya Germaniga qarshi ishlari bo'yicha" qarorlari [judgments in the cases of Malone v. the United Kingdom, Leander v. Sweden, Yuvignac v. France, and Weber and Saravia v. Germany] // URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})
6. Иордаки и другие против Молдавии [Iordachi and Others v. Moldova] (№ 25198/02) Постановление от 10 февраля 2009 г. [вынесено IV Секцией] [Iordaki i drugie protiv Moldavii [Iordachi and Others v. Moldova] (№ 25198/02) Postanovlenie ot 10 fevralja 2009 g. [vyneseno IV Sekciej]] // URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]})
7. Федеральный закон об оперативно-розыскной деятельности [Federal'nyj zakon ob operativno-rozysknoj dejatel'nosti] // URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_7519/
8. Закон Республики Армения "Об оперативно-розыскной деятельности" [Zakon Respubliki Armenija "Ob operativno-rozysknoj dejatel'nosti"] // URL: <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=81018>
9. Закон Азербайджанской Республики об оперативно-розыскной деятельности [Zakon Azerbajdzhanskoj Respubliki ob operativno-rozysknoj dejatel'nosti] // URL: <https://mia.gov.az/ru/legislation/1/view/2/>
10. Закон Азербайджанской Республики об оперативно-розыскной деятельности [Zakon Azerbajdzhanskoj Respubliki ob operativno-rozysknoj dejatel'nosti] // URL: <https://mia.gov.az/ru/legislation/1/view/2/>
11. "Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации" от 18.12.2001 N 174-ФЗ ["Ugolovno-processual'nyj kodeks Rossijskoj Federacii" ot 18.12.2001 N 174-FZ] // URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/
12. Судебный департамент при Верховном Суде Российской Федерации [Sudebnyj departament pri Verhovnom Sude Rossijskoj Federacii] // URL: <https://cdep.ru/>

13. Определение КС РФ от 14 июля 1998 г. № 86-О [Opredelenie KS RF ot 14 ijulja 1998 g. № 86-O] // URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_19780/
14. Определение КС РФ от 1 апреля 2008 г. № 386-О-О [Opredelenie KS RF ot 1 aprelja 2008 g. № 386-O-O] // URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_19780/
15. Определение КС РФ от 15 апреля 2008 г. № 312-О-О [Opredelenie KS RF ot 15 aprelja 2008 g. № 312-O-O] // URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_19780/
16. Определение КС РФ от 1 декабря 1999 г. № 211-О., Определение КС РФ от 21 апреля 2011 г. № 580-О-О [Opredelenie KS RF ot 1 dekabrja 1999 g. № 211-O., Opredelenie KS RF ot 21 aprelja 2011 g. № 580-O-O] // URL: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_19780/
17. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан [Ugolovno-processual'nyj kodeks Respubliki Kazahstan] // URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575852
18. Ахпанов А.Н., Хан А.Л. О соотношении гласных и негласных следственных действий в уголовном процессе Республики Казахстан. Вестник Института законодательства РК// №4 (45) 2016 [Ahpanov A.N., Han A.L. O sootnoshenii glasnyh i neglasnyh sledstvennyh dejstvij v ugovnom processe Respubliki Kazahstan. Vestnik Instituta zakonodatel'stva RK// №4 (45) 2016 – Str. 132]

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).